

УДК 74.012

МЕТОД АСОЦІАЦІЙ В СТВОРЕННІ ДЕКОРАТИВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Ольга КАЛЕНЮК

*Кафедра образотворчого мистецтва,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
вул. Ковельська, 15, Луцьк, Україна, 43000
тел.: +38(0332)723467, e-mail: art@univer.lutsk.ua*

Досліджується сутність методу асоціацій. Розглядаються можливості даного методу в створенні декоративної композиції. Аналізуються механізми процесу трансформації асоціативного образу в картинну площину. Запропонована автором схема дозволить генерувати теми філософського характеру в побудові декоративної композиції використовуючи асоціативне мислення.

Ключові слова: метод асоціацій, декоративна композиція, творчість, трансформація, синектика.

XXI століття характеризується небаченим прискоренням розвитку усіх сфер суспільного життя, що привело до зміни сприйняття людиною оточуючого середовища. Сучасна культура як продукт інформаційної епохи відзначена переорієнтацією фундаментальних основ з вербальної парадигми на візуальну. Зміни у напрямку станковізму та полістилізму відбуваються і в декоративно-прикладному мистецтві. Втрачаючи функцію утилітарності і постаючи перед нами у вигляді станкового декоративного панно твори ДПМ загострюють перед студентом, майбутнім художником, питання компоновки і ставить проблему втілення ідейного задуму в декоративній роботі станкового характеру.

Дослідженням питання творчості і взагалі творчого мислення зокрема у вітчизняній та зарубіжній психології та педагогіці займались Джой Гілфорд, Роберт Немов, Євген Рогов, Діана Богоявленська, Валентин Моляко, Григорій Костюк, Валентин Рибалка, Валерій Орлов, Володимир Роменець, та інші, які науково обґрунтували процес вирішення творчих завдань. Питанням композиції в образотворчому мистецтві займались В'ячеслав Козлов, Іван Волкотруб, Ольга Голубєва, Галина Логвиненко, Олег Чернишов, Рудольф Паранюшкін, Калуст Даглідян, Микола Яковлев, Богдан Губаль та інші.

Розширення тематичного діапазону з розмаїттям образних рішень з широким застосуванням різноманітних матеріалів дає можливість художнику максимально втілити задум, але, водночас, ставить проблему його трансформації на площину станкової роботи. Ця проблема частково вирішувалася згідно особливостей матеріалу та технік того чи іншого виду ДПМ. Але зараз, коли в тематиці творів переважаючим є образно-філософське трактування, і, водночас, в роботах використовується синтез матеріалів актуальним залишається питання трансформації

філософських ідей в площину декоративного панно. Тому об'єктом аналізу даної статті є процес трансформації теми філософського змісту у декоративну композицію.

Створення картини за задумом саме складне завдання для студента, майбутнього митця. В процесі сприйняття і побудови декоративної композиції в уяві важливим є фокусування на конкретних елементах нашої чуттєвої сфери. Створений внутрішній образ переводиться у зовнішній посередництвом матеріалу. Це мозаїчна робота, яка проходить ті ж стадії, які характерні творчому мисленню взагалі: виникнення проблемної ситуації, вибір її вирішення серед різних варіантів, тонкі переходи між логічним осмисленням задачі і миттєвим “осяянням”, коли підсвідома здогадка стає усвідомленою [5, с. 101]. Поєднання і взаємодія зорових, слухових, нюхових, смакових аналізаторів приводить до певних емоційно-психологічних реакцій сприйняття, звідси можна зробити висновок яке багате поле для вивчення законів мистецтва представляє поєднання епізодів замислу і, на кінець, ефекту зорового сприйняття.

При аналізі особливостей “механізму” впливу декоративної композиції можна виявити певні недоліки, які розривають кореляцію між художником і глядачем, відповідно виникає необхідність переглянути композиційні, виражальні, чи зображальні рішення.

Художнє мислення в більшій чи меншій мірі характерне взагалі для кожної людини, в цьому сенсі кожна людина в певній мірі є художником, саме тому вона здатна сприймати твори мистецтва. Перші художники у своїх наскальних малюнках зображали цілком конкретні предмети: тварин, списи, стріли, мисливців. Мистецтво зароджувалося як наслідування реальності, і до наших днів воно продовжує розвиватися на ґрунті предметного наслідування. Отож, майже все образотворче мистецтво предметне, але це зовсім не скасовує асоціативності образу. Зараз чільне місце посідає духовно-асоціативне наповнення мистецьких творів. Кліпова свідомість сучасного глядача відрізняється високою швидкістю сприйняття образів і позбавлена акцентування уваги на деталях; для нього характерні візуальність, емоційність, асоціативність. Такий спосіб споживання інформації форсує логічні, реальні переходи від сюжету до сюжету подібно до монтажу, як у мозаїці або при зйомці кліпів. Цим обумовлені і зміни у трактуванні художниками творів образотворчого мистецтва.

Особливості творчої натури сучасного митця – виключна спостережливість, сила емоційного сприйняття, багатство і різнобарв'я асоціацій, накопичення образних уявлень і узагальнень. Працюючи на певну ціль ці особливості повинні знаходити своє вираження в продукті твору і відповідати вимогам глядача.

Оптимальним, на наш погляд, методом формування сучасного мистецького твору є метод асоціацій, тому з'ясування сутності даного методу є дуже важливим для розуміння тенденцій і перспектив його використання для вирішення даної проблеми.

Поняття “асоціації” – одне з найдавніших в психології. Його можна зустріти в Платона та Аристотеля. Закон створення асоціацій століттями вважався головним законом психології. В ньому стверджувалось, якщо будь-які об'єкти сприймаються одночасно або в безпосередній близькості, то згодом поява одного з них тягне за собою усвідомлення іншого. Застосування даного методу в образотворчому мистецтві є не новим [4]. З точки зору психологів асоціація – це зв'язок між окремими нервово-психічними актами-уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення чи почуття викликає інше.

Фактично, кожен предмет викликає будь-якої асоціації, кожна форма виражає певний характер (ескімос – сніг, північ; нічне небо – безкінечність; пантера – витонченість і підступність). А якщо взяти більш тонкі зв'язки, наприклад, звуки скрипки, вірші, то ми вступимо в той розділ композиції, який вимагатиме додаткового розумового процесу, чистої творчості, що йде далі технічної майстерності [7, с. 50]. Асоціації ґрунтуються на відповідному досвіді, і одна і та ж тема, в залежності від особистості, переживається і відображається по різному.

Як форма чуттєвого відображення предмета, сприйняття включає виявлення об'єкта як цілого, відмінність окремих ознак в об'єкті, виділення в ньому інформативного змісту, адекватного цілі дії, формування чуттєвого образу. Сприйняття також передбачає усвідомлення суб'єктом самого факту стимулювання і певні уявлення про нього. Передують сприйняттю введення сенсорної інформації, тобто відчуття.

Велика роль при цьому відводиться розвиненості людини. Запропонований метод асоціацій дозволяє генерувати нові ідеї в побудові декоративної композиції шляхом зіставлення досліджуваного явища, процесу, об'єкта з іншими більш-менш подібними активізуючи та використовуючи асоціативне мислення, уяву, фантазію людини. Так, за словами Альберта Ейнштейна, “уява є важливішою за знання, бо знання має межі. Тим часом уява охоплює все на світі, стимулює прогрес і є джерелом його еволюції”.

В цьому контексті цікавим і одним з неординарних способів генерації ідей є метод синектики Вільяма Гордона. Метод синектики застосовується для вирішення проблем і пошуку нових ідей за допомогою використання аналогій і перенесення завдань на готові рішення, що існують в різних сферах і галузях. Синектика – це поєднання різнорідних, а іноді навіть не сумісних елементів у процесі постановки і рішення задач.

Головною особливістю методу синектики – є використання порівнянь і аналогій. Метод заснований на використанні несвідомих механізмів, що виявляються в мисленні людини в момент творчої активності. Гордон не заперечив великої ролі “індивідуального осяяння” у пошуку нових творчих рішень і при цьому став автором дуалістичного погляду на природу творчості. З одного боку незбагненна стихійність, унікальність кожної особистості, з іншого – необхідність системи “спрямованого пошуку рішень”. Принцип “синектики” – що буквально з грецького означає з'єднання воедино різних, часто очевидно не сумісних елементів є ключовим у вирішенні проблеми винайдення механізму втілення задуму в момент побудови декоративної композиції. Адже неодмінна у творчості вимога – це новизна запропонованих рішень – це, як правило, вимога нової точки зору на предмети і явища навколишнього світу.

Тема твору аналізується відповідно до головного методичного принципу “від загального до конкретного”. Це підхід спрямований на те, щоб досягнути саму “технологію” декоративної композиції. Яка в О. Чернишова в “Формальній композиції” вирішується як структура взаємних перетворень різних форм відображення і їх продуктів (образів, схем, установок) і виступає як система методичних процедур, яка представлена методичною формулою: усвідомити – відчутти – виразити (організувати) [8, с. 50]. Художник має навички управління компонентами цієї структури (відчуття, сприйняття, уява, розуміння, судження, умовиводи, установки, оцінки, інтерпретації, передбачення).

Людська свідомість в основі своїй консервативна, тому будь-яке дивне, оригінальне творче рішення як би загрожує йому і відкидається їм підсвідомо. Необхідний аналіз, який допоможе “проковтнути” цю дивину, підвести її під певну, вже знайому базу, дати пояснення оригінальної ідеї в рамках звичної для свідомості моделі. Таким чином, перетворення невідомого у відоме веде за собою величезну різноманітність рішень.

Виконання декоративної композиції станкового характеру вимагає від митця абстрагування її елементів, тобто відмова від візуальної схожості в зображенні реальних предметів, застосування творчої уяви, художнього мислення, асоціативного бачення теми.

Для використання методу асоціацій ми пропонуємо схему, яка спростить і частково вирішить проблему трансформації ідейного задуму в площину декоративного панно [2, с. 139–144]. Особливо, коли тема має філософський зміст. Наприклад, студенту потрібно розробити композицію на тему “Материнство” в техніці розпису на тканині. Оскільки реально існуючого об’єкта, який асоціювався б з цією темою немає, варто осмислити сутність понять, що стосуються даної теми, і відображають основні асоціативні зв’язки поняття “материнство”. Абстрактно-логічне усвідомлення поняття “материнство” у кожного студента різне, наприклад: основа, стержень, спогади про дитинство, зародження життя, продовження роду, любов. Таке усвідомлення теми породжує асоціативний ряд ключових понять, які вишиковуються в свідомості митця залежно від його світосприйняття, індивідуальних особливостей мислення, досвіду, пережитих відчуттів. Ці асоціації відображаючи філософське звучання запропонованої теми виражають її в абстрактно-логічних поняттях.

Наступні асоціації покликані поглибити сенс понять, а також звести їх до наочно-образного асоціативного ряду. Наочно-образні асоціації ґрунтуються на образах понять та уявлень, перетворенні ситуацій в плані образів, наприклад, відповідно до даної теми: основа, стержень – дерево жіноча фігура; продовження роду – діти, плоди і. т. д. Наводимо, для прикладу, схему абстрактно-логічного і наочно-образного асоціативного ряду композиційних елементів декоративної композиції та їх взаємозв’язок на тему “Материнство”.

Декоративна композиція в техніці розпису на тканині на тему “Материнство”

Тема твору і обумовлює асоціації плавності ліній у трактуванні, центричності композиції, спокійного м'якого колориту. Далі включаються композиційно значимі принципи побудови декоративної композиції – це компоновка в заданій площині, стилізація елементів, реалізація доміанти, ритмічна організація елементів на площині, забезпечення стійкої зорової рівноваги. Це демонструє декоративна композиція в техніці розпису на тканині.

Загальні принципи побудови монокомпозиції чітко описані В. Козловим [3, с. 203–216]. Р. Паранюшкін визначає три головні формальні ознаки композиції, які необхідні в будь-якій організованій формі: цілісність; підпорядкованість другорядного головному, тобто наявність доміанти; зрівноваженість [7, с. 4].

Процес художньої творчості у цілому та естетичне предметне формотворення, зокрема, пов'язані з закономірностями візуального сприйняття, а тому у процесах абстрагування і стилізації, які працюють в синтезі з асоціативним методом, необхідно спиратися на окремі і сталі положення та висновки психології, теорії сприйняття й розпізнавання зорових образів [9, с. 191]. В цьому аспекті, як зазначає К. Даглідян, художня трансформація природних об'єктів має головну ціль – перетворення реальних форм в стилізовані або абстрактні, наділені виразністю і емоційністю такої сили, яка є недосяжною в реалістичних зображеннях. Тому стилізація і абстракція зображення тісно пов'язані з його експресивністю (виразністю). І навпаки, якщо зображення експресивне, то в його основі закладена абстракція як узагальненість всього зображення з ціллю виразності суті композиції [1, с. 260–261].

Будь-яка композиція несе в собі елемент асоціативності - будь то суто формальна композиція на ритм або динаміку, сюжетна чи картина з ретельно розробленими персонажами і предметами. Нам важливо було окреслити коло завдань, і вичленити на етапі створення декоративного панно таку творчу субстанцію як асоціацію, щоб за її посередництвом спростити трактування теми філософського змісту, яка виражається в таких складових: тема філософського змісту – словесно-логічні асоціації – наочно-образні асоціації – композиційні елементи картини. Отже, метод асоціацій є сполучною ланкою між раціонально-робочою стороною композиційної діяльності і високими духовно-чуттєвими завданнями митця.

Список використаної літератури

1. Даглідян К. Т. Декоративная композиция: учебное пособие / К. Т. Даглідян. Изд. 2-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 2010. – 312с. : ил. – (Высшее образование).
2. Каленюк О. М. Дидактичні засади формування фахових знань у майбутніх учителів образотворчого мистецтва: Дис..канд..пед. наук. – Луцьк, 2005. – 192 с.
3. Козлов В. Основы художественного оформления текстильных изделий: Учебник для вузов. – М. : Легкая и пищевая промышленность, 1981. – 264 с.
4. Матейко А. Условия творческого труда. Перевод польского Д. И. Иорданского. Под редакцией и с послесловием Я. А. Пономарева. – М. : Мир, 1970. – 300 с. – (В мире науки и техники).
5. Мейлах Б. С. Процесс творчества и художественное восприятие : Комплексный подход : опыт, поиски, перспективы / Предисл. Б. Кедрова. – М. : Искусство, 1985. – 318 с.

6. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності / Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України – Частина I. – Харків, ОВС, 2002, – С. 481–491.

7. Паранюшкин Р. В. Композиция: теория и практика изобразительного искусства / Р. Паранюшкин. – Изд. 2-е. – Ростов н/ Д : Феникс, 2005. – 79 с. – (Школа изобразительных искусств).

8. Чернышев О. В. Формальная композиция. Творческий практикум. – Мн. : Харвест, 1999. – 312 с.

9. Яковлев М. Стилiзацiя та абстрагування – основа моделювання образної виразностi / Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2011. – Вип. 18. – С.188–197.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2014

Прийнята до друку 21.10.2014

METHOD OF ASSOCIATIONS IN CREATION OF THE DECORATIVE COMPOSITIONS

Olga KALENYUK

*Department of Fine Arts,
Eastern European National University of Lesya Ukrainka,
Kovelska str., 15, Lutsk, Ukraine, 43000
tel.: +38(0332)723467, e-mail: art@univer.lutsk.ua*

Essence of the method of associations is investigated in the article. The possibilities of this method in the creation of a decorative composition are overviewed. The mechanisms of transformation of an associative image in the picture plane are analysed. The scheme offered by the author will allow to generate subjects of philosophical character in creation of the decorative composition using associative thinking.

Key words: method of associations, decorative composition, creation, transformation, synectics.

МЕТОД АССОЦИАЦИЙ В СОЗДАНИИ ДЕКОРАТИВНОЙ КОМПОЗИЦИИ

Ольга КАЛЕНЮК

*Кафедра изобразительного искусства,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки,
ул. Ковельская, 15, Луцк, Украина, 43000
тел.: +38(0332)723467, e-mail: art@univer.lutsk.ua*

В статье исследуется сущность метода ассоциаций. Рассматриваются возможности данного метода в создании декоративной композиции. Анализируются механизмы трансформации ассоциативного образа в картинную плоскость. Предложенная автором схема позволит генерировать темы философского характера в построении декоративной композиции используя ассоциативное мышление.

Ключевые слова: метод ассоциаций, декоративная композиция, творчество, трансформация, синектика.